

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱԴՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի գլխավոր գիտաշխատող, տ.գ.դ., պրոֆեսոր*

ՏԱՏՅԱՆԱ ՕՀԱՆՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, տ.գ.թ.*

ԿԼԱՍՏԵՐԱՅԻՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԴՐԱ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Անցումային տնտեսություն վարող երկրի համար, ինչպիսին մաս Հայաստանն է, փոքր և միջին ձեռնարկատիրական (ՓՄՁ) գործունեության խթանումը որոշիչ դեր ունի արտադրության մրցունակության մակարդակի բարձրացման գործում: Այն իր ուրույն տեղն ունի մաս ինչպես տեղական, այնպես էլ ազգային մրցակցային առավելությունների զարգացման համար: Սակայն անցած երկու տասնամյակների ընթացքում պարզ դարձավ, որ միայն ՓՄՁ գործունեության գծով ռազմավարության մշակումը դեռևս բավարար չէ երկրի կամ տարածաշրջանի մրցունակության մակարդակի բարձրացման համար: Ուստի կայուն տնտեսական աճին նպաստող արտադրական գործընթացները խրախուսելու համար, միջազգային փորձին համահունչ անհրաժեշտ են ՓՄՁ գործունեությանը զուգակցված կլաստերային քաղաքականությանն ու նորամուծությունների խթանմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում, արդյունաբերական բնույթի ռազմավարության ընտրանքային նախաձեռնությունների ձևավորում, ինչպես մաս կազմակերպական նախապայմանների ստեղծում:

Ներկայումս տնտեսապես զարգացող երկրների պետական քաղաքականության գլխավոր ուղղություններից մեկը, դա կլաստերային քաղաքականության իրականացումն է, որն ուղղված է ազգային և տարածաշրջանային մրցունակության մակարդակի բարձրացմանը: Կլաստերային քաղաքականությունը որոշ երկրներում և առանձին տարածաշրջանների կտրվածքով՝ տնտեսական ծրագրերի իրագործման հարցում հնարավորություն է տալիս հասնել ավելի մեծ արդյունքների: Ըստ կլաստերների ոլորտի մասնագետ ամերիկացի գիտնական Մայքլ Պորտերի. «Կլաստերը դա փոխկապակցված տարբեր բնույթի կազմակերպությունների և հիմնարկությունների տեղաբաշխումն է մեկ աշխարհագրական վայրում, առանձին տարածաշրջանի կտրվածքով»¹: Միաժամանակ, շատ կլաստերներ ընդգրկում են ոչ միայն կազմակերպություններ, այլ մաս ուսումնական հաստատություններ, ստանդարտացման կենտրոններ, առևտրային ընկերություններ, որոնք ըստ էության իրականացնում են մասնագետների վերապատրաստում, տեխնիկական աջակցություն, անհրաժեշտ տեղեկատվության տրամադրում և նմանատիպ այլ գործընթացներ:

Կլաստերների ստեղծումը և դրանց համահունչ կազմակերպությունների կլաստերային մոդելի արմատավորումը, դա յուրաքանչյուր երկրի կառավարության ու բիզնեսի միջև հավատի վերականգնման միջոց է, առանձին գործող կազմակերպությունների ներգրավումն ու համախմբումն է, ինչպես մաս տեխնոլոգիական կլաստերների ներդրումը: Վերջինիս տակ հասկանում ենք զանազան ընկերությունների և հաստատությունների համագործակցությունը որոշակի տարածքում, որոնց միասնական նպատակը առաջընթաց տնտեսական աճի ապահովումն է՝ նոր տեխնոլոգիական նվաճումների յուրացման շնորհիվ:

Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ կլաստերների մրցակցության բարձրացման գործում էական նշանակություն ունեն օգտագործվող ռեսուրսների և նորակառուցվածքների որակը, որոնք հանդես են գալիս յոթ հիմնական խմբով և իրենց առկայությամբ ու էությամբ նպաստում են արդյունավետ տեխնոլոգիական կլաստերի ստեղծմանը: Այդ խմբերն են.

1. Բնական ռեսուրսները:

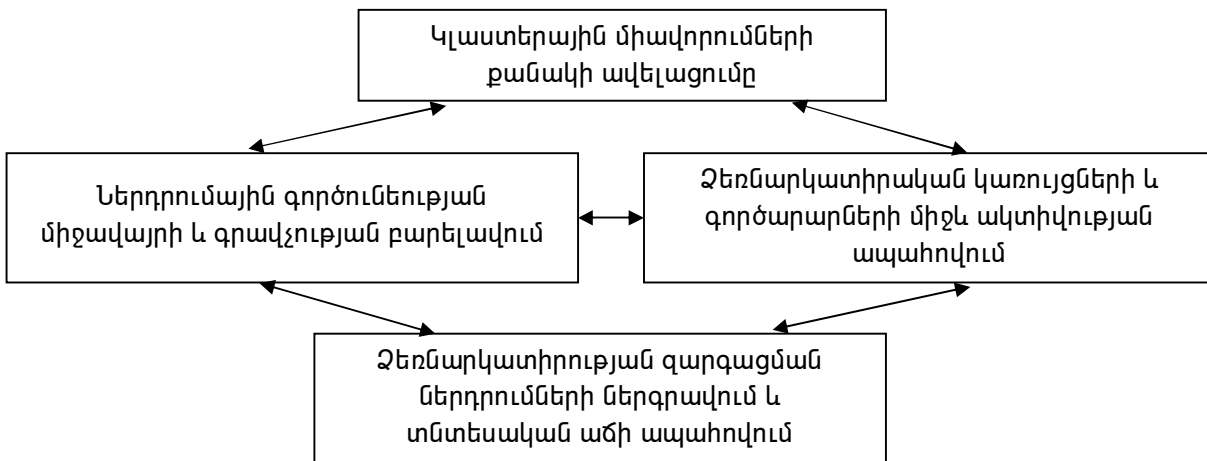
¹ Асаул А.Н. Организация предпринимательской деятельности: Санкт-Петербург, 2005, с.110.

2. Աշխատանքային ռեսուրսները:
3. Ֆինանսական ռեսուրսները:
4. Նյութատեխնիկական և արտադրական ենթակառուցվածքները:
5. Գիտատեխնոլոգիական ենթակառուցվածքները:
6. Տեղեկատվական ենթակառուցվածքները:
7. Վարչարարական ենթակառուցվածքները:

Մի շարք երկրներում գիտատեխնոլոգիական և արդյունաբերական բնույթի գործունեության քաղաքականության իրականացումը նպատակաուղղված է կլաստերների ստեղծմանը, քանի որ դրանց միջոցով է հնարավորություն ընձեռվելու ավելի արագ տեմպերով առաջ տանելու բիզնեսի գործընթացը: Միաժամանակ կլաստերները դրանք տվյալ երկրի տնտեսական ռազմավարությունների գերակայություններ են և ծառայում են որպես փոքր ու միջին ձեռնարկատիրության մրցունակության ու նորամուծությունների խթանման գործիք: Կլաստերային նախաձեռնության զարգացման և դրա իրականացման վառ օրինակ է Ավստրիան: Հատկապես այդ նախաձեռնությունը իր լայնածավալ կիրառությունն է գտել Վերին Ավստրիայում, որտեղ «կլաստեր» տերմինն օգտագործվել է որպես «բրենդ»՝ տարածաշրջանի վարկանիշի բարձրացման և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներգրավման նպատակով: Կլաստերային գործունեության ակտիվ զարգացումը հանդիսանում է նորամուծական ձեռնարկատիրության արդյունավետ ուղղություն, քանի որ կլաստերում տեղի ունեցող կոոպերացումն ապահովում է ձեռնարկատիրական գործունեության մասնագիտացում և շուկայի մասնատում առանձին հատվածների, որոնք նվազեցնում են տրանսպորտային ծախսերը, ապահովում են աշխատանքի ռացիոնալ բաժանումը, փորձի և տեխնոլոգիաների փոխանակումը: Վերոնշյալներին հասնելու համար կարևորվում են կլաստերների ներդրումից ակնկալվող արդյունքները (տե՛ս գծապատկերը):

Գծապատկեր

Կլաստերների ներդրումից ակնկալվող արդյունքները¹

Կլաստերների առավելությունը կայանում է նրանում, որ եթե մի քանի առաջատար կազմակերպություններ համատեղ թողարկում են վերջնական արտադրանք, ապա ձևավորում են փոխկապվածություններ հույժ մատակարարողի, վերամշակող և իրացնող կազմակերպությունների, գիտական ընկերությունների, ինչպես նաև կադրերով ապահովող հաստատությունների միջև:

Որպես այդպիսին, օրինակ կալիֆոռնիական գինեգործական կլաստերն ընդգրկում է մոտ 680 առևտրային կազմակերպություններ, գինու գործարաններ, գյուղացիական տնտեսություններ, կրթական ու գիտահետազոտական կազմակերպություններ, գինեգործական ընկերություններ և այլ

¹ Асаул А.Н. А.Н. Организация предпринимательской деятельности: Санкт-Петербург, 2005,с.117.

կազմակերպություններ¹:

Շատ երկրներում, ելնելով կլաստերային քաղաքականության դրսևորումներից, կենտրոնական կամ տարածաշրջանային վերադաս մարմիններն իրենց ֆինանսական օժանդակությունն են բերում կլաստերների ստեղծմանն ու զարգացմանը:

Ուստի, ելնելով պետության իրականացրած դերից, տարբերակվում են կլաստերային քաղաքականության 4 փուլեր², որոնք կարող են իրականացվել նաև ՀՀ-ում: Դրանք են.

1. Խթանող քաղաքականությունը, երբ պետությունը հանդիսանում է միջնորդ՝ շահագրգիռ կողմերի (մասնավոր կազմակերպությունների և հետազոտական կառույցների) միջև՝ ապահովելով սահմանափակ ֆինանսական աջակցություն՝ կլաստերային նախագծի իրականացման համար:
2. Աջակցող կլաստերային քաղաքականությունը, որի դեպքում պետության կողմից աջակցությունը լրացվում է ներդրումային քաղաքականությամբ՝ ուղղված տարածաշրջանի ենթակառուցվածքների զարգացմանը, մարքեթինգային ծառայությունների առաջընթացին, կադրերի վերապատրաստմանը և նմանատիպ այլ գործընթացներին:
3. Դիրեկտիվ կլաստերային քաղաքականությունը, երբ պետության աջակցությունից բացի, իրականացվում են հատուկ ծրագրեր՝ ուղղված տարածաշրջանի մասնագիտացմանը:
4. Ինտերվենցիոն կլաստերային քաղաքականությունը, որի դեպքում կառավարությունն իր դիրեկտիվ գործառնության իրականացումից բացի, ստանձնում է կլաստերների հետագա զարգացման վերաբերյալ որոշումների ընդունման պատասխանատվությունը, իրացնելով ակտիվ կարգավորման գործառնություն՝ տրանսֆերների, սուբսիդիաների տեսքով, նպաստելով կլաստերների գործունեությանը:

Հիմք ընդունելով վերոնշյալները՝ ՀՀ-ում կլաստերային քաղաքականության իրականացման դեպքում առաջին փուլի ժամանակ արդյունաբերական ոլորտի զարգացման նպատակով պատասխանատու պետական լիազորված մարմինը պետք է հանդիսանա միջնորդ՝ շահագրգիռ կողմերի (միջազգային կազմակերպությունների, հետազոտական կառույցների, ֆինանսավարկային կազմակերպությունների, հացի ու հրուշակեղենի արդյունաբերության կազմակերպությունների) միջև, խթանի սահմանափակ ֆինանսական աջակցություն տարբեր նախագծերի իրականացման համար:

Կլաստերային քաղաքականության իրականացման երկրորդ փուլում պետության խթանիչ գործառնությունը պետք է լրացվի աջակցող ներդրումային քաղաքականությամբ՝ ուղղված կլաստերի մասնակիցների մրցունակության բարձրացմանը, կատարելով.

- առավել արդյունավետ ներդրումային նախագծերին աջակցություն,
- կլաստերների կառավարման լավագույն փորձի ուսումնասիրության և խորհրդատվական աջակցության տրամադրում,
- կոլեկտիվ մարքեթինգային նախագծերին աջակցություն՝ հետազոտությունների համատեղ ֆինանսավորմամբ,
- երկարաժամկետ պայմանագրային հարաբերությունների հաստատման աջակցություն:

Երրորդ և չորրորդ փուլերում, պետության կողմից խթանող և աջակցող քաղաքականություններից բացի, անհրաժեշտ է կլաստերի մասնագիտացմանը ուղղված ծրագրերի մշակում և դրանց նպատակային իրագործման վերաբերյալ ճիշտ որոշումների ընդունում:

Պետք է նշել, որ հանրապետության համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող ոլորտներում և գերակա ճյուղերում կլաստերների ստեղծումը կնպաստի բնակչությանը սեփական արտադրության մթերքներով ապահովման մակարդակի բարձրացմանը: Քանի որ, օրինակ, հացահատիկով իր ազգաբնակչությանն ապահովելը եղել է մնում է հանրապետության պարենային ապահովության խնդիրը: Կլաստերների ստեղծման շնորհիվ պետությունը սեփական ռեսուրսների հաշվին կկարողանա ապահովել հացահատիկի արդյունավետ արտադրության զարգացում՝ ցանկացած տնտեսական և կազմակերպական միջոցներով, նվազագույնի հասցնելով կախվածությունը

¹ Портрет, Майкл Э. Конкуренция, пер с англ.М. Издательский дом Вильямс, 2005, с.260.

² Enright M.J.Regional Clusters.What we know and should know // paper prepared for the Kier Institute international Workshop on innovation Clusters and interregional Competition, 2002, p.18.

հացահատիկ ներմուծողներից: Միաժամանակ հացահատիկի արտադրությունով պայմանավորված՝ հացի և հրուշակեղենի արտադրության բնագավառում նպատակահարմար կլինի գյուղատնտեսության նախարարության կառուցվածքում ստեղծել պետական կառավարման մարմին, որը կապող օղակ կհանդիսանա վերամշակող կազմակերպությունների, գյուղացիական տնտեսությունների և հետազոտական կառույցների միջև, ֆինանսական աջակցություն կապահովի տարբեր նախագծերի իրականացման համար և միաժամանակ պետական գնումների տեսքով կնպաստի տեղական արտադրողի մրցունակության բարձրացմանը: Ուստի, այդ նպատակին հասնելու համար կձևավորվեն վերամշակող կազմակերպությունների արդյունավետության բարձրացմանը նպաստող հիմնախնդիրներ և դրանց լուծման ուղիներ (տե՛ս աղյուսակը):

Աղյուսակ

**Հացի և հրուշակեղենի կազմակերպությունների գործունեության
արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրներն ու լուծման ուղիները ՀՀ-ում**

Հիմնախնդիրները	Լուծման ուղիները
Արտադրողականության աճի ապահովում	• հացի փռերի արտադրական կոոպերացում, • կազմակերպությունների տեխնիկական, • հնարավորությունների օպտիմալացում, - մասնագիտական խորացում:
Արտադրական բազայի վերազինում	• արտադրական կոոպերացիայի շնորհիվ, • ինովացիոն կազմակերպությունների ներգրավման միջոցով կլաստերների ընդգրկման, գիտահետազոտական ինստիտուտների, կոնսորցիումների, բյուրոների, համագործակցության արդյունքում:
Ռիսկերի նվազեցում	• հումքի համատեղ գնման արդյունքում, • մարքեթինգային հետազոտությունների համատեղ իրականացման արդյունքում , • հրուշակեղենի համատեղ արտահանման իրականացման արդյունքում, • նոր տեխնիկայի համատեղ ներդրման շնորհիվ:
Որակի միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցում	• պետություն – կլաստեր համագործակցությամբ ժամանակակից լաբորատորիաների ստեղծում, • արտադրանքի որակի ստուգման ու մեխանիզմների կատարելագործում:
Ոլորտի կազմակերպությունների մրցունակության բարձրացում	Ի հաշիվ կլաստերի ձևավորման , որը հնարավորություն կտա բարձրացնել ոլորտում ընդգրկված կազմակերպությունների մրցունակությունը, գիտության և արտադրության կապերի ստեղծումն ու կատարելագործումը:
Ձեռնարկատիրական գործունեությանն առնչվող օրենսդրաիրավական ակտերի և դրանցում տեղի ունեցող փոփոխությունների վերաբերյալ խորհրդատվության, տեղեկատվության աղբյուրների պակաս	Ձեռնարկատիրական կլաստերում անհրաժեշտ խորհրդատվության ընդգրկումը, որը կընձեռի տեղեկատվություն ստանալու և փոխանակելու հնարավորություն:

Այսպիսով, կլաստերային քաղաքականության միջազգային փորձի կիրառումը հնարավորություն կտա կլաստերի մասնակիցների միջև երկարաժամկետ, կայուն, փոխշահավետ տնտեսական կապերի ստեղծմանը և ամրապնդմանը, բնակչության զբաղվածության մակարդակի բարձրացմանը, կազմակերպությունների տեխնիկական վերազինմանը և հացի ու հացամթերքի որակի բարելավմանը: Արդյունքում հացի գործարանների և արտադրամասերի համար նոր սարքավորումների ներդրման և նյութատեխնիկական մատակարարումների գինն ավելի ցածր կլինի՝ մեծածավալ գնումների կատարման շնորհիվ: Միաժամանակ, կլաստերի անդամների փոխգործունեությունը կկրի անընդհատ բնույթ, որը հնարավորություն կտա նվազեցնելու ֆինանսական և առևտրային ռիսկերը՝ գործարքների կնքման ժամանակ:

ԿԼԱՍՏԵՐԱՅԻՆ ԶԱՂԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ
ԵՎ ԴՐԱ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱԴՅԱՆ, *տ.գ.դ., պրոֆեսոր*

*ՀՀ ԳԱԱ Մ. Բոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի
գլխավոր գիտաշխատող*

ՏԱՅԱՆԱ ՕՀԱՆՅԱՆ, *տ.գ.բ.*

*ՀՀ ԳԱԱ Մ.Բոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի
ավագ գիտաշխատող*

Համառոտագիր

Հոդվածում մանրամասնորեն ուսումնասիրվում է կլաստերային քաղաքականության միջազգային փորձը: Յույց է տրվում կլաստերների մրցունակության բարձրացման ուղիները և դրանց ստեղծման առավելությունները: Յուցաբերվում է կլաստերային քաղաքականության 4 փուլերը, որոնք կարող են զարգացում ունենալ ՀՀ-ում: Գծապատկերի տեսքով բերված է կլաստերների մոդելների ներդրումից ակնկալվող արդյունքները: Աղյուսակի տեսքով բերված է հացի և հրուշակեղենի կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրները և լուծման ուղիները: Միևնույն ժամանակ նշվում է, որ կլաստերի անդամների փոխգործունեությունը պետք է կրի անընդհատ բնույթ, որը կնպաստի ֆինանսական և առևտրային ռիսկերի նվազեցմանը՝ գործարքների կնքման ժամանակ:

Բանալի բառեր. *կլաստերային քաղաքականություն, միջազգային փորձ, մրցունակություն, ներդրումային հնարավորություն, ձեռնարկատիրական գործունեություն, հացի & հրուշակեղենի կազմակերպություն, արդյունավետության բարձրացում:*

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ КЛАСТЕРНОЙ ПОЛИТИКИ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В РА

АШОТ БАЯДЯН, *д.э.н., профессор*

*главный научный сотрудник
Института экономики
им. М. Котаняна НАН РА*

ТАТЬЯНА ОГАНЯН, *к.э.н.*

*старший научный сотрудник
Института экономики
им. М. Котаняна НАН РА*

Аннотация

В статье подробно рассматривается зарубежный опыт формирования и развития кластерной политики. Показаны пути повышения конкурентоспособности кластеров и преимущества их создания. Представлены четыре этапа кластерной политики, которые могут быть осуществлены в РА. Описана схема получения ожидаемых результатов после внедрения кластерных моделей. В виде таблицы приведены основные проблемы повышения эффективности деятельности предприятий по производству хлеба и мучных кондитерских изделий и пути их решения. Одновременно указывается, что взаимодействие между участниками кластера должно носить непрерывный характер, что способствует снижению финансовых и торговых рисков при заключении сделок.

Ключевые слова: *кластерная политика, мировой опыт, конкурентоспособность, инвестиционная возможность, предпринимательская деятельность, предприятие по производству хлеба и мучных кондитерских изделий, повышение эффективности.*

CLUSTER POLICY BEST PRACTICES AND THEIR POSSIBLE APPLICATION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

ASHOT BAYADYAN, *Doctor of Sciences (Economics)*

*Chief Research Associate
M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences
Republic of Armenia*

TATYANA OHANYAN, *Candidate of Sciences (Economics)*

*Senior Research Associate
M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences
Republic of Armenia*

Abstract

The article provides a detailed study of cluster policies implemented in other countries. The article presents approaches to improving the competitiveness of clusters and provides the advantages of building/developing clusters. The authors present 4 stages of cluster policy that could be utilized/implemented in the Republic of Armenia. The article presents a chart/framework of expected results upon adopting cluster building/developing strategy. A separate table provides the issues and approaches to address them in order to make the performance of bread and pastry/confection producing companies more efficient. Meanwhile, the authors state that cooperation among cluster member companies could reduce financial and commercial risks on making various transactions.

Keywords: *cluster policy, best practices worldwide, competitiveness, investment opportunity, entrepreneurship, bread and pastry/confectionery producing companies, increase in efficiency.*